

Az elbai nőszőfű (*Epipactis albensis* Novakova & Rydlo) a Cserhátban

KUN András – ITTZÉS Péter

MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézete, Vácrátót, H-2163

A Cserhátban folyó fitocönológiai feltáró munkánk során 1995 augusztusában Vanyarc és Szirák községek térségében végeztünk felvételezéseket. A két község között folyó Csurgó-patak medrében apró termetű nőszőfű néhány példányára találtunk. Az egyedek kizárólag a tavasszal bővizű, nyáron alig csörgedező patak medrének szikkadt, vagy egészen keményre száradt, magas humusztartalmú iszappal kitöltött mélyedéseiben jelentek meg. A teljes virágzásban levő növények magassága 11 és 25 cm között változott.

Az idős, nyolcvan-száz éves patakparti ligeterdő koronaszintjében a fehér nyár és a fehér fűz dominál. A sűrű cserjeszintet a fenti fafajok fiatal példányai, valamint a *Crataegus monogyna*, *Euonymus europaeus* és *Rhamnus catharticus* alkotják. A lágyszárú szintben a következő fajokat jegyeztük fel: *Acer pseudoplatanus* (magonc), *Alisma plantago-aquatica*, *Angelica sylvestris*, *Brachypodium sylvaticum*, *Caltha palustris*, *Circaea lutetiana*, *Cucubalus baccifer*, *Dryopteris filix-mas*, *Lycopus europaeus*, *Mentha aquatica*, *Petasites hybridus*, *Rubus caesius*, *Scirpus silvaticus*, *Scrophularia umbrosa*, *Sium latifolium*, *Urtica dioica*.

Ugyanezen lelőhelyet 1996. augusztus 25-én ismét felkerestük. Ekkor a nőszőfű 12 természetes példányát találtuk, amelyeknek magasságát, alsó és felső (murváskodó) lombleveleik méreteit, valamint a toktermések számát, méreteit megmértük. A mért és átlagolt értékek az 1. táblázatban láthatók.

1. táblázat. A cserhádi *Epipactis albensis*-populáció néhány jellemzője (12 példány alapján, 1996.08.25.)

	kerekített átlag (n=12)	legkisebb érték	legnagyobb érték
a növény magassága (mm)	195	110	290
alsó levelek száma (db)	3	3	4
alsó levelek szélessége (mm)	16	7	33
alsó levelek hosszúsága (mm)	28	15	45
felső levelek száma (db)	8	4	13
felső levelek szélessége (mm)	4	2	10
felső levelek hosszúsága (mm)	14	3	35
toktermések száma (db)	6	3	11
toktermések átmérője (mm)	5	3	9
toktermések hosszúsága (mm)	10	8	15

Ezen adatok, valamint elsősorban az 1995-ben alkoholban preparált virágok alapján, növényünket Karl ROBATSCH (Klagenfurt, Ausztria) határozta meg. ROBATSCH véleménye (ex litt.) szerint az obligát autogám *Epipactis albensis* Novakova et Rydlo kiscsaj egy atavisztikus, helyi változatáról van szó.

A szakirodalmat áttekintve jól nyomon követhető, hogy az utóbbi időben milyen mértékben bővültek ki ismereteink a hazai autogám nőszőfüvekről. A most a Cserhátból közölt elbai nőszőfű első hazai említése idején még csak a Kőszegi-hegységből volt ismert (ROBATSCH 1995, MOLNÁR et al. 1995: 123.). MOLNÁR et al. (1995: 120.) megjegyzik, hogy számítanunk kell az önmegporzó *Epipactis*-fajok újabb előfordulásaira is. Növényünknek 1999-ben már öt magyarországi területről van érvényes előfordulási adata (ld. MOLNÁR V. 1999: 299.). Így felsorolásra kerül a Kőszegi-hegységből, a Balaton-felvidékről, a Börzsönyből, a Taktaközéből és a Tiszántúlról.

A Börzsönyi adatok száma ugyanezen évben továbbiakkal gyarapodik, ma már négy előfordulása ismert a hegységből (ld. NAGY 1999).

Ebben az esetben is érvényesülni látjuk azon megfigyelés igazságát, hogy egy-egy felismerés, felfedezés, vagy egy szemléletformáló közlés nyomán a kutatások újabb szakasza nyílnak meg. Az új szemléletmód meghonosodása egyben újabb kérdések megfogalmazásához is vezet és ilyen módon további munkára sarkall.

Köszönetnyilvánítás

Köszönjük Karl ROBATSCH-nak (Klagenfurt, Ausztria) a növény azonosítását.

Summary

The *Epipactis albensis* Novakova et Rydlo in the Cserhát Hills (N-Hungary)

A. KUN – P. ITTÉS

The authors publish a new occurrence data of the autogam species, not known before in the Cserhát Hills. The explored population can be found between Szirák and Vanyarc in a riverine willow-poplar woodland (*Populus alba*, *Salix alba*), lives at the part of the river bed which dries up in summer. Some measured morphometrical data are also discussed.

Kutatásaink az F026458 és az F5247 sz. OTKA-pályázatok keretében folytak.

Irodalom

- MOLNÁR A. – SÜLYÓK J. – VIDÉKI R. (1995): Vadon élő orchideák. A hazai növényvilág kincsei. – Kossuth Könyvkiadó, Budapest. pp. 160.
- MOLNÁR V. A. (1999): Elbai nőszőfű - *Epipactis albensis* Novakova et Rydlo. In: FARKAS S. (ed.): Magyarország védett növényei. – Mezőgazda Kiadó. Budapest. p.: 299.
- NAGY J. (1999): Adatok a Börzsöny-hegység flórájához. – *Kitaibelia* 4(1): 65-67.
- ROBATSCH, K. (1995): Beiträge zur Kenntnis der europäischen *Epipactis*-Arten (Orchideaceae) und zur Evolution der Autogamie bei europäischen und asiatischen Gattungen der Neottioideae. – *Jour. Eur. Orch.* 27(1): 125-177.